

«μισή Ουκρανία» μπορεί να μπει στο ΝΑΤΟ, απειλώντας ευθέως με απόσχιση της ρωσόφιλης, ανατολικής Ουκρανίας και στρατηγικής σημασίας της χερσονήσου της Κριμαίας (που φιλοξενεί και το ρωσικό ναύσταθμο της Μαύρης Θάλασσας). Οι αντιστάσεις κατά κύριο λόγο της καγκελαρίου της Γερ-

μανίας, Άγκελα Μέρκελ, αλλά και ορισμένων άλλων Ευρωπαίων ηγετών φαίνεται να αναστέλλουν, προς το παρόν, τη ρήξη, αλλά οι εθνοτικές διενέξεις στα Βαλκάνια και οι αποσταθεροποιητικές επιδράσεις τους σε όλη την ευρύτερη περιοχή είναι απίθανο να σβήσουν στο εγγύς μέλλον.

Αλέξανδρος Α. Χρύσης *Κάθαρση και Πολιτική*

Ήταν ο Immanuel Kant, ο φιλόσοφος της Γαλλικής Επανάστασης –σύμφωνα με τον εύστοχο χαρακτηρισμό που του απέδωσαν ο Heine και ο Marx– αυτός που, συγκροτώντας με καθαρό, a priori, τρόπο την ηθική θεωρία του, ανέδειξε ως αρχή τη θέση ότι «η πολιτική στο σύνολό της πρέπει να κλίνει το γόνυ μπροστά στην ηθική, και μόνον έτσι μπορεί να ελπίζει ότι θα φθάσει, αν και αργά, σε εκείνη τη βαθμίδα, όπου θα λάμπει μόλιμα»¹.

Αλλά σήμερα, στην πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, ποιος μπορεί πλέον να αμφιβάλλει ότι η απόσταση ανάμεσα στην κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα του σύγχρονου καπιταλισμού και στο διακηρυγμένο καντιανό ηθικό ιδεώδες δεν μπορεί παρά να μετριέται με έτη φωτός; Η αντιμετώπι-

ση του άλλου, όχι βέβαια του άλλου εν γένει, αλλά όσων ανήκουν και συγκροτούν τις καταπιεσμένες κοινωνικές τάξεις και στρώματα, αποκλειστικά και μόνον ως μέσων για την επιδίωξη των επιμέρους σκοπών και συμφερόντων των κυριάρχων αστικών τάξεων, σε παγκόσμια, ευρωπαϊκή και εθνική κλίμακα, αποτελεί καθημερινή πρακτική. Με αυτή την έννοια, η ολοένα και συχνότερη δημοσιοποίηση οικονομικών και πολιτικών σκανδάλων φέρνει στην επιφάνεια απλά και μόνον την κορυφή του παγόβουνου, στη βάση και στον τεράστιο όγκο του οποίου συντελούνται ταχύτατες και βαθύτατες διαδικασίες σήψης και διάλυσης. Ταυτόχρονα, η επιλεκτική και αποσπασματική ανάδειξη της σχετικής θεματολογίας, ιδιαίτερα από τα ΜΜΕ, είναι ηλίου φαινότορο ότι χρησιμοποιείται πολλές φορές από

τους οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς, όχι βέβαια για να υπηρετηθεί η υποτιθέμενη κάθαρση, αλλά η συγκάλυψη των δομικών αιτίων που παράγουν την αντικοινωνική δραστηριότητα. Η ηθικολογία με την οποία κατακλύζεται το τηλεοπτικό και αναγνωστικό κοινό, οι τυποποιημένες εκφράσεις με τις οποίες καταγγέλλονται οι «παράνομες και ανήθικες» πράξεις, ή η κατά κόρον επαναλαμβανόμενη από την πλευρά των εκάστοτε κυβερνώντων φράση «το μαχαίρι θα φθάσει στο κόκαλο», αφήνουν πλέον, σε μεγάλο βαθμό, αδιάφορη την ευρύτερη κοινωνία.

Χωρίς αμφιβολία, η σχέση ηθικής και πολιτικής αποτελεί κομβικό ζήτημα στη σφαίρα της πολιτικής θεωρίας και πράξης από τους αρχαίους χρόνους μέχρι τις μέρες μας. Αξίζει, μάλιστα, να επισημανθεί ότι ο απεγκλωβισμός της πολιτικής από το σφιχτό εναγκαλισμό της χριστιανικής ηθικής και της συναφούς ηθικολογίας, χάρη στην αιρετική για την εποχή τους σκέψη κορυφαίων πολιτικών θεωρητικών, όπως ο Machiavelli, χαιρετίστηκε από τον Marx με τα παρακάτω λόγια:

«Εκκινώντας από τον Machiavelli, τον Hobbes, τον Spinoza, τον Bodin και άλλους στοχαστές των νεότερων χρόνων, χωρίς να αναφερθώ σε προγενέστερους, η ισχύς έχει παρουσιαστεί ως το θεμέλιο του δικαίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η θεωρητική αντίληψη της πολιτικής απελευθερώθηκε από την ηθική, και πέραν από το αίτημα μιας ανεξάρτητης

διαπραγμάτευσης της πολιτικής, τίποτε άλλο δεν έγινε αποδεκτό»².

Ηχεί ίσως παράδοξο, αν όχι και προκλητικό: μια επαναστατική, μια ρηξικέλευθη αντιμετώπιση της σχέσης πολιτικής και ηθικής στην εποχή μας σημαίνει πράγματι την επιδίωξη της απελευθέρωσης της πολιτικής από την ηθική. Αλλά σε ποια κατεύθυνση; Σε αυτή της απελευθέρωσης της κοινωνίας από τον ίδιο τον αστικό τρόπο οργάνωσης και αναπαραγωγής της, εκδήλωση του οποίου συνιστά και η ηθική που υπαγορεύει και τροφοδοτεί η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Περιγράφοντας, ή ακόμη και καταγγέλλοντας, τα συμπτώματα της λεγόμενης «ηθικής σήψης», αναζητώντας τις αιτίες της στις συμπεριφορές μεμονωμένων ατόμων και ομάδων συμφερόντων, αφήνουμε άθικτη την ουσία του προβλήματος. Στην καλύτερη των περιπτώσεων ασχολούμαστε με το δένδρο, αγνοώντας το δάσος, το οποίο καταστρέφεται από την όξινη βροχή που διαχέει σε όλα τα μήκη και πλάτη η φύση του παγκόσμιου καπιταλισμού. Δεν δικαιούμαστε, βεβαίως, να αγνοούμε τις ιδιομορφίες με τις οποίες εμφανίζεται το φαινόμενο, συναρτημένες και αυτές με την ειδικότερη οικονομική δομή και κουλτούρα των επιμέρους αστικών κοινωνιών. Και από την άλλη πλευρά, θαρρώ ότι η σύγχρονη ριζοσπαστική Αριστερά δεν μπορεί και δεν πρέπει να παρακάμπτει στις όποιες μελέτες και διερευνήσεις της και την αναμέτρηση με ανάλογα φαινόμενα πα-

ρακμής και αποσύνθεσης, που οδήγησαν στην κατάρρευση τα καθεστώτα του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού». Αλλά πέρα και πάνω από όλα, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η αλλαγή των ανθρώπων σε μείζονα κλίμακα μπορεί να επιτευχθεί μόνο με μιαν επανάσταση, μια καθολική, μια κομμουνιστική επανάσταση, που δεν είναι απαραίτητη μόνο για την ανατροπή της κυρίαρχης τάξης, αλλά και για την ίδια την ανατρέπουσα, την επαναστατική τάξη, διότι και αυτή «μόνο σε μια επανάσταση μπορεί να κατορθώσει να απαλλαγεί από την παμπάλαιη βρωμιά και να γίνει ικανή να θεμελιώσει εκ νέου την κοινωνία»³.

Απέναντι στη φθηνή και ανούσια αστική και μικροαστική ρητορεία περί ηθικής και κάθαρσης, ως επιτρέψει ο αναγνώστης της *Ουτοπίας* να κλείσω το σύντομο αυτό σχόλιο με τα λόγια ενός «ελεύθερου πολιορκημένου» του 20ού αιώνα, ενός από τους δικούς μας τραγικούς, του ιταλού μαρξιστή Antonio Gramsci:

«Ο όρος κάθαρση μπορεί να χρησιμοποιείται, προκειμένου να καταδεικνύουμε το πέρασμα από μια στιγμή απλά και μόνο οικονομική (ή εγω-

στική-παθολογική) σε μια ηθικο-πολιτική στιγμή, δηλαδή στην ανώτερη επεξεργασία της δομής σε εποικοδόμημα μέσα στη συνείδηση των ανθρώπων. Σημαίνει [κάθαρση] επίσης το πέρασμα από το «αντικειμενικό στο υποκειμενικό» και από την «αναγκαιότητα στην ελευθερία». Η βάση από εξωτερική δύναμη, που σκιάζει τον άνθρωπο, [που] τον αφομοιώνει, [που] τον καθιστά παθητικό, μετατρέπεται σε μέσο ελευθερίας, σε εργαλείο για τη δημιουργία μιας νέας ηθικο-πολιτικής μορφής, σε πηγή νέων πρωτοβουλιών. Ο προσδιορισμός της στιγμής της «κάθαρσης» καθίσταται έτσι, θεωρώ, το σημείο αφετηρίας για όλη τη φιλοσοφία της πράξης [...]»⁴.

Σημειώσεις

1. Kant, «Για την αιώνια ειρήνη», όπως περιλαμβάνεται στο Immanuel Kant, *Gesammelte Werke*, Bd.VIII, σ. 380.

2. Marx-Engels, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, όπως περιλαμβάνεται στο Marx-Engels. *Werke*, Bd. 3, σσ. 303-304.

3. Ο.π., σ. 30.

4. Antonio Gramsci, *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, Editori Riuniti, Roma 1996, pp. 48-49.